

راه‌های زمینی

۱- راه‌های اصلی: راه‌های اصلی در همه‌ی کشورهای جهان بیش از انواع دیگر راه‌ها مورد توجه است. مهم‌ترین مرکز تقاطع این راه‌ها در کشورمان، تهران است. به‌وسیله‌ی راه‌های آسفالته‌ی اصلی، تهران و دیگر شهرهای بزرگ به مراکز مهم گمرک مرزی کشورهای همسایه متصل می‌شوند. مهم‌ترین راه‌های اصلی را می‌توان به‌صورت زیر رده‌بندی نمود:

الف: راه‌های تهران به جنوب

۱- راه تهران - خرمشهر

۲- راه تهران - بوشهر

۳- راه تهران - بندرعباس

ب: راه تهران به شمال

۱- راه‌های هراز (آمل)

۲- راه چالوس

۳- راه فیروزکوه

۴- راه رشت.

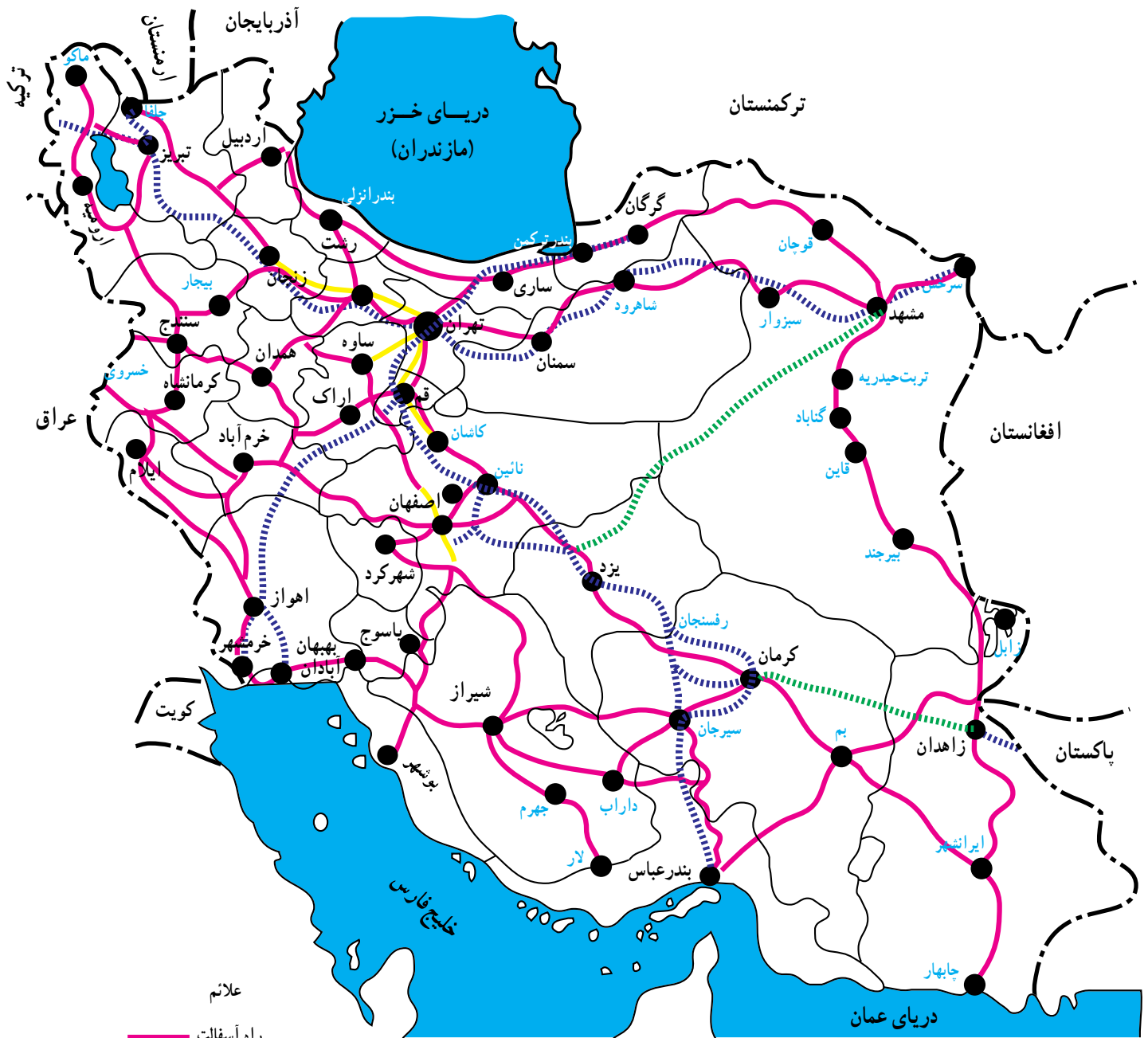
ج: راه تهران به غرب، راه تهران به خسروی

د: راه تهران به شمال غرب راه تهران به جلفا

هـ: راه تهران به گرگان راه کناره‌ی دریای خزر (مازندران)

۲- راه‌های روستایی: با توجه به توزیع نامتعادل جمعیت در ایران که موجب دوری مراکز و تراکم جمعیت شده است، عوامل جغرافیایی و اقلیمی به شدت توزیع جمعیت را تحت تأثیر قرار داده است و در نتیجه، ارتباط مناطق روستایی و شهری از دیرباز به دشواری صورت گرفته است. در رژیم گذشته، در زمینه‌ی توسعه‌ی راه‌های روستایی کوشش چندانی نشد و بیش‌تر روستاهای کشور ما اصلاً فاقد راه ارتباطی بودند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، روستا به‌عنوان پایه و اساس اقتصاد کشور تلقی شد و ضرورت ایجاد ارتباط بین این مرکز تولید با مراکز صنعتی و مصرفی روزبه‌روز بیش‌تر احساس شد؛ زیرا اقتصاد در حال توسعه احتیاج روزافزون به راه‌های مناسب دارد. به‌همین منظور، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در این مورد فعالیت‌های بسیار صورت گرفته که عمده‌تاً توسط جهاد سازندگی بوده است. میزان راه‌های ساخته شده توسط جهاد سازندگی در مدت زمان کوتاهی بیش از تمام راه‌های روستایی ساخته شده در رژیم گذشته است.

لزوم توسعه‌ی راه‌های روستایی - اهمیت و ارزش راه‌های روستایی بر کسی پوشیده نیست. احداث راه‌های روستایی باعث گسترش خدمات اجتماعی، از قبیل تأسیس مدارس روستایی، درمانگاه‌ها و بیمارستان‌ها در جهت ارتقای فرهنگ و بهداشت در روستا می‌شود. خوشبختانه جهاد سازندگی با ایجاد مراکز دهستان گام‌هایی در این زمینه برداشته است. از سوی دیگر، راه‌های روستایی در رشد تولید کشاورزی و دامی اهمیت زیادی دارند و با توجه به این‌که کشاورزی محور توسعه‌ی اقتصادی در جمهوری اسلامی منظور شده است، گسترش راه‌ها، برای رساندن خدمات و امکانات و مبادلات محصولات کشاورزی ضرورت دارد.

شبکه‌ی راه‌های پر رفت و آمد کشور

اغلب کشاورزان کشور ما حتی با داشتن امکانات اندک فقط برای مصارف داخلی خود محصولات کشاورزی تولید می کنند؛ زیرا به دلایل بسیار، از جمله نداشتن راه مناسب، نمی توانند مازاد محصولات خود را برای فروش عرضه کنند. احداث راه های جدید و توسعه ی راه های موجود به کشاورزان هر منطقه این امکان را می دهد که مازاد محصولات تولیدی خود را در مناطق مجاور یا شهرها و کارخانه های تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی با آسودگی خاطر به فروش برسانند و نیازمندی های خود را به قیمت نازل خریداری کنند.

۳- راه آهن: برای کشور پهناوری مانند ایران، بهره گیری از راه آهن به ویژه از نظر حمل و نقل کالا، اهمیت بسیار دارد. هرچند گسترش شبکه ی راه آهن ایران به کندی صورت گرفته و اکنون حدود ۵۵۰۰ کیلومتر است اما، نقش آن در اقتصاد کشور و ارتباط نواحی کشاورزی و صنعتی با بنادر جنوب و شمال و شبکه ی راه آهن کشورهای همسایه (جمهوری آذربایجان و ترکیه) حائز اهمیت فراوان است.

طول خطوط راه آهن برحسب نوع (کیلومتر)

سال	خطوط اصلی	خطوط فرعی و مانوری	خطوط صنعتی – تجاری
۱۳۶۵.....	۴۵۶۷	۱۲۳۵	۰۰۰
۱۳۷۰.....	۴۸۴۷	۱۵۶۷	۴۵۱
۱۳۷۵.....	۵۶۱۲	۲۳۹۸	۶۰۹
۱۳۸۰.....	۷۱۵۶	۱۳۰۸	۷۸۸
۱۳۸۱.....	۷۲۶۸	۱۴۰۹	۸۳۴
۱۳۸۲.....	۷۲۶۸	۱۳۸۹	۸۳۶
۱۳۸۳.....	۷۵۸۴	۱۴۵۹	۸۶۳
۱۳۸۴.....	۸۳۴۸	۱۶۰۵	۸۹۸

مأخذ – راه آهن جمهوری اسلامی ایران. (ر.پ).

– راه آهن جمهوری اسلامی ایران. دفتر آمار و فناوری اطلاعات

تهران بزرگ ترین مرکز انشعاب شبکه ی راه آهن کشور است. از این شهر، سه شاخه ی اصلی راه آهن به نواحی شمال و مشرق، شمال غربی و جنوب غربی و جنوب شرقی کشیده شده است.

الف – راه آهن شمال و مشرق: این رشته از راه آهن تا گرمسار به صورت یک خط واحد است و سپس به دو شاخه تقسیم می شود. شاخه ای در جهت شمال، پس از قطع رشته کوه البرز، به بندر ترکمن و گرگان می رود و شاخه ی دیگر، در جهت مشرق تا مشهد امتداد می یابد. به وسیله ی راه آهن شاخه ی شمال، جلگه های حاصل خیز نیمه ی شرقی کناره ی دریای خزر (مازندران) با تهران و دیگر مراکز جمعیت به یک دیگر وصل می شود. به وسیله ی راه آهن شاخه ی شرق، ارتباط ناحیه پر محصول شمال شرقی و شهر مذهبی مشهد با دیگر نواحی کشور تأمین می شود.

ب - راه آهن شمال غربی: این راه آهن از این نظر اهمیت دارد که به شبکه‌ی راه آهن جمهوری آذربایجان در جلفا و راه آهن ترکیه در ایستگاه رازی می پیوندد و راه آهن ایران را به راه آهن های اروپا متصل می سازد؛ از آن گذشته، نواحی کشاورزی و مراکز صنعت و جمعیت شمال غربی (آذربایجان) به وسیله‌ی این راه آهن با دیگر نواحی و مراکز کشور ارتباط می یابد.

ج - راه آهن جنوب غربی و جنوب شرقی: این دو رشته راه آهن از تهران تا قم خط واحدی است و از آن پس، ۲ شاخه می شود: یک شاخه از آن به نواحی جنوب غربی می رود و در مسیر خود رشته کوه های زاگرس را قطع می کند، آن گاه در جهت شمالی - جنوبی جلگه‌ی خوزستان را می پیماید و در اهواز دو رشته فرعی آن به دو بندر بزرگ بازرگانی کشور، یعنی خرمشهر و امام خمینی اتصال می یابد. راه آهن جنوب غربی، صرف نظر از این که خوزستان، ناحیه بزرگ نفت خیز کشور و مراکز کشاورزی و صنعتی آن را به تهران و دیگر نواحی کشور متصل می سازد، از این جهت که به فعال ترین بندر بازرگانی منتهی می شود، تأثیر مهمی در اقتصاد کشور دارد.

شاخه‌ی جنوب شرقی، از قم به سوی کاشان، یزد و کرمان می رود و در آینده به بندرعباس و زاهدان منتهی خواهد شد. با اتصال این راه به بندرعباس و زاهدان نواحی مختلف کشور از یک سو به دریای آزاد و از سوی دیگر، به شبکه‌ی راه آهن شبه قاره هند و آسیای جنوب شرقی وصل خواهد شد. راه آهن جنوب شرقی در توسعه‌ی قطب های صنعتی اصفهان و کرمان و رونق بازرگانی بنادر جنوب شرقی به ویژه بندر عباس نقش مهمی دارد.

توسعه‌ی راه آهن - در برنامه ریزی های پنج ساله، ده ساله و بیست ساله‌ی جمهوری اسلامی ایران، سیاست وزارت راه و ترابری این است که حمل بار و کالا در مسافت های طولانی برعهده‌ی راه آهن گذاشته شود. حجم جابه جایی کالا در پایان برنامه‌ی پنج ساله، حدود ۲۵ میلیون تن، یعنی چهار برابر میزان فعلی پیش بینی شده است که نشانه‌ی توجه به نقش راه آهن است. کارهایی هم در این زمینه در دست اجراست، از جمله، راه آهن بافق - بندرعباس که با فعالیت زیادی در حال ساخته شدن است. دو خطه شدن راه آهن قم - تهران، تأثیر زیادی بر نیروی کشش راه آهن می تواند داشته باشد. راه آهن کرمان - زاهدان نیز کارهای نقشه برداری و ابتدایی آن صورت گرفته است. هم چنین با برنامه ریزی هایی که در بندر شهید بهشتی صورت گرفته، قرار است در این بندر هم خطوط راه آهن ایجاد شود. در مجموع، با سرمایه گذاری زیاد، آموزش، بازسازی و جذب نیرو و امکانات و تجهیزاتی که برای راه آهن تهیه می شود، امید می رود در آینده حمل بار عمدتاً به وسیله‌ی راه آهن انجام گیرد.

راه های آبی

الف - راه های آبی داخلی: در ایران رود قابل کشتیرانی وجود ندارد و راه های آبی داخلی منحصر به قسمتی از پایین رود کارون و اروندرود و هم چنین دریاچه‌ی ارومیه می شود. در پایین رود کارون، از شوشتر تا خرمشهر، آمد و رفت کشتی های کم ظرفیت موتوری و کشتی ها و قایق های چوبی و بادبانی انجام می شود. از این راه آبی برای حمل بارهای شرکت ملی نفت، بارهای بازرگانی متفرقه و مسافرت های تفریحی استفاده می شود.

پایین رود اروند، در نوار مرزی ایران و عراق، پر آب و پهناور و در معرض تأثیر جزر و مد آب دریا قرار دارد. به هنگام مد کشتی های بزرگ نفتکش و بازرگانی به سهولت تا آبادان و خرمشهر پیش می آیند و بارگیری و باراندازی می کنند.

از دریاچه های داخلی ایران تنها دریاچه‌ی ارومیه قابل کشتیرانی است. این دریاچه، به مساحت تقریبی ۴۸۰۰ کیلومتر مربع، راه مناسبی برای حمل و نقل بین آذربایجان شرقی و غربی به شمار می رود. بندر شرف خانه در شمال شرقی دریاچه‌ی ارومیه و بندر

گلمان‌خانه در کناره‌ی غربی آن، واسطه‌ی حمل و نقل کالا و مسافر از این راه آبی است.

یک اسکله‌ی بارگیری از خطوط لوله‌ی نفت

ب- راه‌های آبی خارجی: ارتباط دریای ایران با کشورهای مختلف جهان، بیش‌تر از طریق خلیج فارس، تنگه‌ی هرمز و دریای عمان صورت می‌گیرد و همه ساله خطوط کشتیرانی از این راه، ارتباط بنادر امام‌خیمینی، خارک، خرمشهر، آبادان، بوشهر، بندرعباس و شهید بهشتی را با اقصی نقاط جهان برقرار می‌کند و مقدار زیادی کالا، صادر و وارد می‌شود. بنادر کناره‌ی خلیج فارس چه آن‌ها که بر کنار رودها و خورها قرار دارند و چه آن‌ها که بر کنار دریا واقع‌اند (خرمشهر، آبادان و امام‌خیمینی)، به‌دلیل این‌که کمابیش به‌وسیله‌ی راه‌های شوسه و راه‌های آهن با بازارهای داخلی مربوط‌اند، فعالیت بیش‌تری دارند. پس از تجاوز رژیم بعثی عراق به جمهوری اسلامی ایران، فعالیت بنادر خرمشهر و آبادان متوقف شد و فعالیت بندر امام‌خیمینی کاهش یافت اما در عوض، فعالیت بندرعباس به‌طور چشمگیری افزایش یافت و در بندر شهید بهشتی اسکله‌های جدیدی نصب شده که آماده‌ی بهره‌برداری است. در دریای خزر (مازندران) نیز از طریق بندر انزلی و نوشهر و بندر ترکمن، ارتباط دریایی میان ایران و جمهوری‌های کناره‌ی دریای خزر (مازندران) برقرار است.

راه‌های هوایی

راه‌های هوایی که در گذشته فقط به حمل مسافر و کالاهای کم وزن و گران بها اختصاص داشت، در سال‌های اخیر در سراسر جهان گسترش چشمگیری یافته است. راه‌های ارتباطی هوایی ایران که شالوده‌ی آن حدود ۶۰ سال پیش پی‌ریزی شده است، در سال‌های اخیر در زمینه‌ی ارتباطات داخلی و خارجی گسترش بسیاری یافته است. هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران، امروزه دارای شبکه‌ی گسترده‌ای از خطوط هوایی است که نه تنها شهرها و مراکز بزرگ جمعیت داخلی را به تهران متصل می‌سازد، بلکه این شرکت دارای پروازهای متعددی به کشورهای آسیایی، اروپایی، آفریقایی و آمریکایی است و حتی کار حمل و نقل بار را به‌طور محدود انجام می‌دهد. هم‌اکنون بیش از ۳۰ فرودگاه در کشور فعالیت دارند که فرودگاه‌های تهران، بندرعباس، تبریز، اصفهان، شیراز، زاهدان و مشهد بین‌المللی‌اند.

بخش چهارم

جغرافیای سیاسی ایران

الف - حکومت

حکومت ایران جمهوری اسلامی است. ملت ایران، براساس اعتقاد دیرینه به حکومت حق و عدل قرآنی، در همه پرسی دهم و یازدهم فروردین ۱۳۵۸ هجری شمسی شرکت کردند و با اکثریت ۹۸/۲ درصد به جمهوری اسلامی رأی دادند. سه قوه ی اجراییه، قضاییه و مقننه کشور را اداره می کنند. قوه ی مقننه از یک مجلس به نام مجلس شورای اسلامی تشکیل شده و دارای ۲۹۰ نماینده است که برای یک دوره ی چهار ساله انتخاب می شوند. مصوبات این مجلس در صورتی قابل اجراست که یک شورای ویژه به نام شورای نگهبان آن را تأیید کند. قانون اساسی موجود در سال ۱۳۵۸، به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی تدوین شد.

ب - تقسیمات کشوری

در گذشته، بخش های بزرگ کشور ایران به صورت امپراتوری اداره می شد و قسمت های کوچک تر آن زیر نظر یک امیر یا والی بود یا تحت تسلط حکومت های کوچک تر و مجزا قرار داشت که هر یک در قسمتی از ایران حکمرانی می کردند. شکست یا پیروزی در جنگ ها حدود مرزهای ایران را مشخص می کرد. این وضع تا قبل از برقراری حکومت مشروطه در ایران ادامه داشت و این کشور فاقد هرگونه تقسیمات مدوّن بود. اولین قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۲۸۶ هجری شمسی به تصویب رسید. طبق این تقسیمات، ایران به چهار ایالت آذربایجان، فارس، خراسان، کرمان و بلوچستان تقسیم شد. هر یک از ایالات فوق به چند ولایت

عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری آذر ۱۳۸۵

ردیف	استان	مرکز استان	تعداد واحدها		
			شهرستان	بخش	دهستان
۱	آذربایجان شرقی	تبریز	۱۹	۴۲	۱۴۱
۲	آذربایجان غربی	ارومیه	۱۴	۳۶	۱۰۹
۳	اردبیل	اردبیل	۹	۲۵	۶۶
۴	اصفهان	اصفهان	۲۱	۴۴	۱۲۳
۵	ایلام	ایلام	۷	۱۹	۳۹
۶	بوشهر	بوشهر	۹	۲۲	۴۳
۷	تهران	تهران	۱۳	۳۵	۷۹
۸	چهارمحال و بختیاری	شهرکرد	۶	۱۷	۳۹
۹	خراسان شمالی	بجنورد	۶	۱۶	۴۱
۱۰	خراسان جنوبی	بیرجند	۶	۱۶	۴۲
۱۱	خراسان رضوی	مشهد	۲۰	۶۴	۱۶۱
۱۲	خوزستان	اهواز	۲۰	۴۶	۱۲۴
۱۳	زنجان	زنجان	۷	۱۶	۴۶
۱۴	سمنان	سمنان	۴	۱۲	۲۸
۱۵	سیستان و بلوچستان	زاهدان	۱۰	۳۷	۹۸
۱۶	فارس	شیراز	۲۴	۷۴	۱۹۶
۱۷	قزوین	قزوین	۵	۱۹	۴۶
۱۸	قم	قم	۱	۵	۹
۱۹	کردستان	سنندج	۹	۲۶	۸۳
۲۰	کرمان	کرمان	۱۶	۴۵	۱۴۲
۲۱	کرمانشاه	کرمانشاه	۱۴	۲۹	۸۵
۲۲	کهگیلویه و بویراحمد	یاسوج	۵	۱۶	۴۱
۲۳	گلستان	گرگان	۱۱	۲۱	۵۰
۲۴	گیلان	رشت	۱۶	۴۳	۱۰۹
۲۵	لرستان	خرم آباد	۹	۲۶	۸۳
۲۶	مازندران	ساری	۱۶	۴۴	۱۱۳
۲۷	مرکزی	اراک	۱۰	۱۸	۶۱
۲۸	هرمزگان	بندرعباس	۱۱	۳۳	۸۰
۲۹	همدان	همدان	۸	۲۳	۷۲
۳۰	یزد	یزد	۱۰	۲۰	۵۱
جمع کل			۳۳۶	۸۸۹	۲۴۰۰

تقسیم می‌شد که به وسیله‌ی یک حاکم اداره می‌شد. هر ولایت نیز به چند بلوک تقسیم می‌شد و به وسیله‌ی نایب‌الحکومه اداره می‌گردید. در سال ۱۲۸۷ شمسی، ایران دارای چهار ایالت، ۳۸ ولایت و ۱۳۷ بلوک بوده است. این تقسیمات با کمی تغییر تا سال ۱۳۱۶ باقی ماند. در این سال، با تصویب قانون جدید تقسیمات کشوری، ایران به ۱۰ استان و ۴۹ شهرستان تقسیم شد. در سال‌های بعد، تقسیمات جدیدتر مانند فرمانداری کل به آن اضافه گردید. در سال ۱۳۴۰، ایران دارای ۱۳ استان و ۵ فرمانداری کل و در سال ۱۳۵۰، دارای ۱۴ استان، ۸ فرمانداری کل و ۱۵۱ شهرستان بوده است.

هم‌اکنون براساس آخرین تقسیمات کشوری، ایران از ۳۰ استان و ۳۳۶ شهرستان تشکیل شده است. هر یک از استان‌ها به چند شهرستان، و هر شهرستان به چند بخش، و هر بخش به چند دهستان و هر دهستان، به چند ده تقسیم شده است. استان زیر نظر استاندار و شهرستان زیر نظر فرماندار و بخش زیر نظر بخشدار اداره می‌شود.

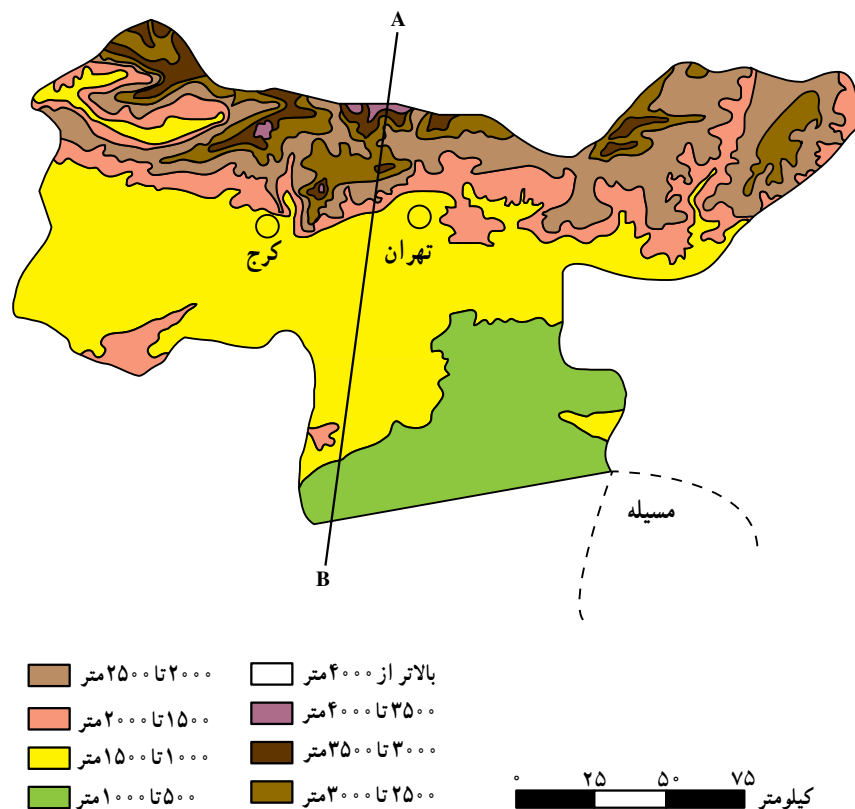

۱- استان تهران^۱

موقعیت و وسعت - استان تهران از نظر موقعیت نسبی جغرافیایی، در غرب دشت کویر و جنوب رشته کوه‌های البرز واقع شده است. این استان از شمال به استان مازندران، از جنوب به استان مرکزی و قم، از شرق به استان سمنان و از غرب به استان قزوین محدود می‌شود.

ویژگی‌های طبیعی - سلسله جبال البرز، حد فاصل استان تهران و دریای خزر است. در میان ارتفاعات شمالی این استان کوه دماوند با قله‌ی آتشفشانی خود به ارتفاع ۵۶۱۰ متر قرار دارد. از ارتفاعات شمالی استان تهران رودهای متعددی سرچشمه می‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها رودهای کرج، جاجرود، حبله‌رود، رودلار و طالقان رود است. احداث سد کرج بر روی رود کرج موجب سیراب شدن قسمت وسیعی از اراضی این منطقه و تأمین قسمتی از آب آشامیدنی تهران شده است. دشت هموار تهران که از آبرفت

نقشه‌ی توپوگرافی استان تهران

منبع: نقشه توپوگرافی سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

۱. در این کتاب به دلیل محدودیت در تعداد صفحات، دانشجویان عزیز به اختصار با ویژگی‌های استان‌ها آشنا می‌شوند. برای مطالعه‌ی بیشتر می‌توان به مجموعه‌ی جغرافیای استان‌ها، سال دوم دبیرستان مراجعه کرد.

رودها و سیلاب‌ها مانند رودهای کرج و جاجرود تشکیل شده با شیب ملایمی به سوی جنوب گسترده شده است. این دشت از شمال به رشته‌ی جنوبی البرز و در جنوب غربی به حوضه‌ی دریاچه‌ی قم منتهی می‌شود. وجود رشته کوه‌های البرز در شمال و مجاورت با کویر قم در جنوب، آن را از لحاظ طبیعی به دو منطقه‌ی سرد کوهستانی در شمال و گرم جلگه‌ای در جنوب تقسیم می‌کند.

حداکثر مطلق^۱ درجه‌ی حرارت آن ۴۳ و حداقل مطلق ۸- درجه سانتی‌گراد بوده است.

میزان بارندگی آن حدود ۲۵۰ میلی‌متر است. در کوهپایه‌های جنوبی البرز به دلیل ارتفاع بیش‌تر، مقدار ریزش باران بیش از مناطق دیگر این استان است. بارندگی در این استان در ماه‌های آذر و دی بیش از ماه‌های دیگر سال است.

قله‌ی دماوند در رشته کوه البرز

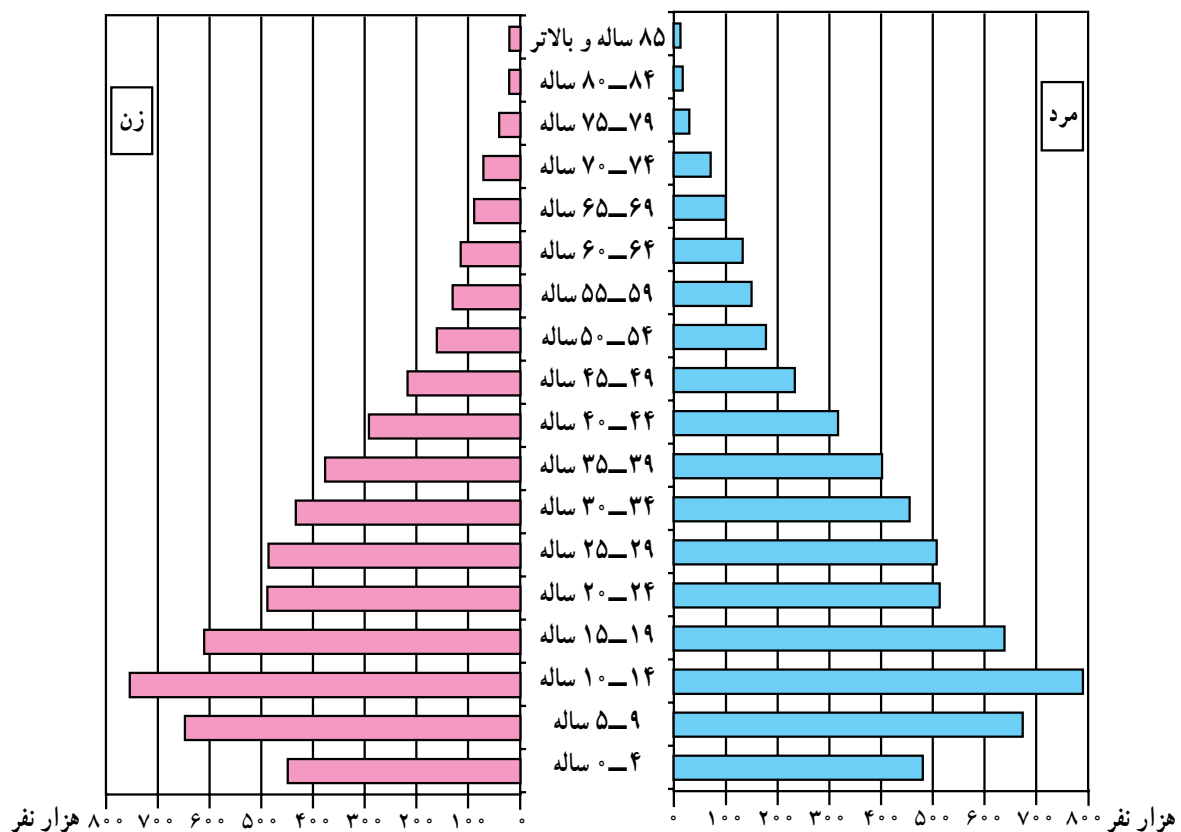
ویژگی‌های انسانی — مرکز استان تهران، شهر تهران است و شهرستان‌های دیگر این استان، شمیرانات، ورامین، شهر ری، اسلام‌شهر، هشتگرد، رباط کریم، کرج، شهریار، ساوجبلاغ، دماوند و فیروزکوه است. جمعیت استان طبق سرشماری سال ۱۳۸۵، ۱۳/۴۱۳/۳۴۸ نفر بوده است. شهر تهران در قدیم ده کوچکی از توابع شهر ری بود و شهر ری یکی از آبادترین شهرهای ایران محسوب می‌شد که در حمله وحشیانه‌ی مغول‌ها به کلی ویران شد. از آن پس جمعیت تهران رو به فزونی گذاشت و در عصر صفویه اهمیت زیادی یافت. شاه طهماسب برج و بارو و بازار، شاه‌عباس باغ بزرگ و شاه سلیمان صفوی اولین کاخ مهم تهران را بنا نهاد. در فتنه‌ی افغان‌ها، تهران ویران شد ولی در عصر زندیه دوباره ترقی و اهمیت پیدا کرد و جزو منطقه‌ی نفوذ قاجاریه که رقیب زندیه

بودند، درآمد. در سال ۱۲۱۰ هجری آغامحمدخان قاجار تهران را رسماً به پایتختی برگزید. در دوران ناصرالدین شاه، طرح کلی شهر تهران برای نخستین بار مورد تجدیدنظر قرار گرفت و به نحو قابل توجهی بر وسعت شهر افزوده شد. در رژیم گذشته رشد بی‌رویه‌ی این شهر آغاز شد و با تشویق مهاجرت مردم خصوصاً از روستاها به این شهر مشکلات فراوانی را برای این شهر به وجود آورد. جمعیت شهرستان تهران قریب ۷/۹ میلیون^۱ است که هر روز با مهاجرت‌های بیشتر بر تعداد جمعیت آن افزوده می‌شود.

ویژگی‌های اقتصادی — استان تهران مهم‌ترین و بزرگ‌ترین قطب اقتصادی کشور است. انواع مختلف فعالیت‌های اقتصادی مانند کشاورزی، صنعت، خدمات، استخراج معدن و غیره در این استان صورت می‌گیرد.

کشاورزی استان تهران در مجموع فعالیت‌های اقتصادی آن سهم کوچکی را داراست و کشاورزی آن در دو ناحیه‌ی کوهستانی شمال و دشت‌های جنوب صورت می‌گیرد. در ناحیه‌ی کوهستانی شمال به دلیل محدودیت در زمین‌های قابل بهره‌برداری، آب و هوای سرد و آب بیش‌تر، کشاورزان بیش‌تر به باغداری مشغول‌اند و انواع میوه‌های درختی از باغات این منطقه به دست می‌آید ولی در دشت‌های جنوبی، به دلیل هموار بودن زمین که نتیجه‌ی آبرفت‌ها و رسوبات ناشی از رودخانه‌های فصلی و دائمی سیلاب‌هاست،

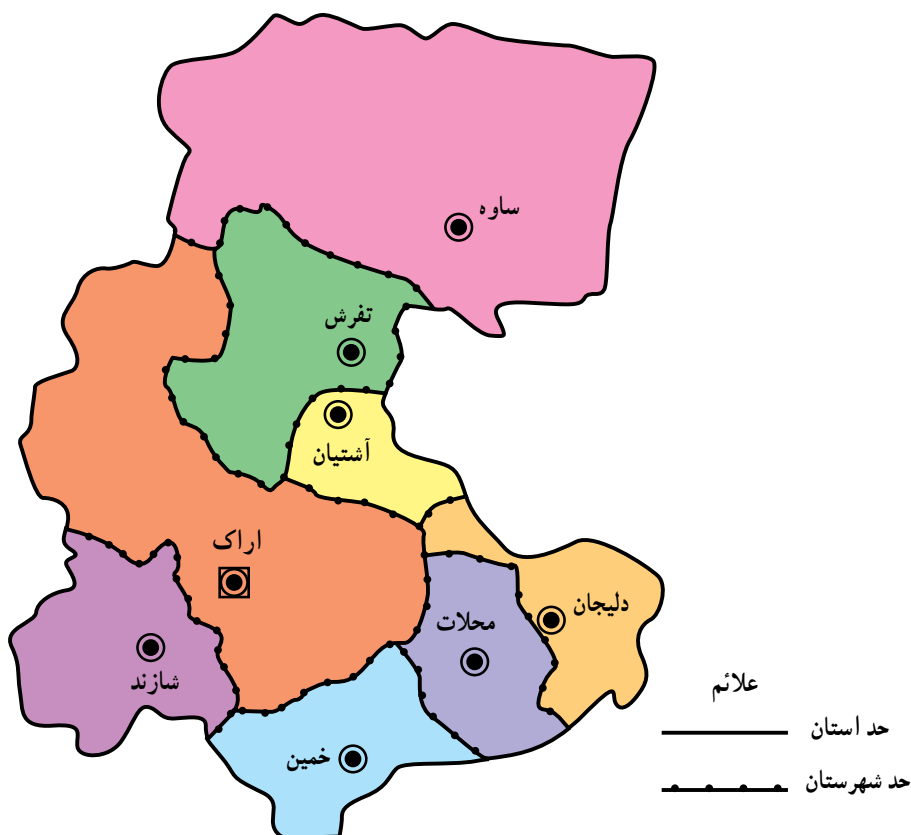

هرم سنی شهر تهران، سال ۱۳۷۵

محصولات مهمی چون غلات و صیفی جات به دست می آید.

صنعت یکی از ارکان اصلی اقتصاد استان تهران است و نقش بارزی را در اقتصاد کشور داراست. اغلب صنایع این استان از نوع صنایع ماشینی است که شامل مونتاژ و تولید کالاهای مصرفی می شود. مهم ترین صنایع استان عبارت اند از: صنایع غذایی، صنایع فلزی، صنایع الکترونیکی، صنایع شیمیایی و دارویی و صنایع معدنی از قبیل سیمان، شیشه و غیره.

نقشه ی تقسیمات سیاسی استان مرکزی

۲- استان مرکزی

موقعیت و وسعت - استان مرکزی با مساحتی حدود ۲۹۵۳۰ کیلومتر مربع در جنوب استان تهران واقع شده است. این استان از مغرب به استان همدان، از جنوب به استان های اصفهان و لرستان، از مشرق به استان های اصفهان و قم و از شمال علاوه بر استان تهران با استان قزوین نیز هم جوار است.

ویژگی های طبیعی - استان مرکزی از یک طرف در کویر مرکزی و از طرف دیگر در محل زاویه ی چین خوردگی البرز و

زاگرس واقع شده است. ارتفاعات این استان را قسمت‌هایی از کوه‌های مرکزی و پیشکوه‌های داخلی زاگرس تشکیل می‌دهد. استان مرکزی را از نظر آب و هوا می‌توان به دو بخش آب و هوای گرم و خشک و آب و هوای کوهستانی تقسیم کرد. نزدیک به نیمی از مساحت استان مرکزی را آب و هوای گرم و خشک می‌پوشاند. شدت این آب و هوا بیش‌تر در شرق استان دیده می‌شود. از این ناحیه هرچه به سمت غربی و شمال‌غربی؛ یعنی به طرف ساوه پیش رویم، از شدت گرما کاسته می‌شود. قسمت‌های مرکزی، غربی و جنوبی استان مرکزی دارای آب و هوای کوهستانی است. این نوع آب و هوا شهرهای اراک، خمین، تفرش، محلات و شازند را می‌پوشاند. قسمت‌های جنوب‌غربی این ناحیه (شازند) به دلیل ارتفاع بیش‌تر دارای آب و هوای سرد کوهستانی است.

شرکت صنایع آذر آب

میزان بارندگی در این استان براساس نوع آب و هوا متفاوت است؛ چنان‌که بین ۱۰۰ تا ۳۷۰ میلی‌متر متغیر است. نواحی شرقی استان کم‌باران‌ترین و نواحی جنوب‌غربی جزء پرباران‌ترین مناطق استان است. چندین رود در سطح استان مرکزی جریان دارد که مهم‌ترین آن‌ها رودخانه‌های قره‌چای و قم رود است. این دو رود به ترتیب پس از گذشتن از شهرهای ساوه و قم به دریاچه‌ی نمک می‌ریزند.

ویژگی‌های انسانی — جمعیت استان مرکزی در سال ۱۳۸۵ به ۱/۳۵۳/۷۷۱ نفر رسیده است.

مرکز این استان شهرستان اراک است و شهرهای دیگر آن عبارت‌اند از: ساوه، خمین، محلات، سربند، تفرش، دلیجان و آشتیان.

شهرستان اراک فلاتی است که اطراف آن را کوه‌های مرتفع احاطه کرده است. این شهرستان در زمان فتحعلی‌شاه قاجار به سال ۱۱۸۹ شمسی توسط یوسف‌خان گرجی در جنوب‌غربی فراهان بنا شد و ابتدا سلطان‌آباد نامیده می‌شد اما در سال ۱۳۱۴ شمسی به اراک تبدیل شد.

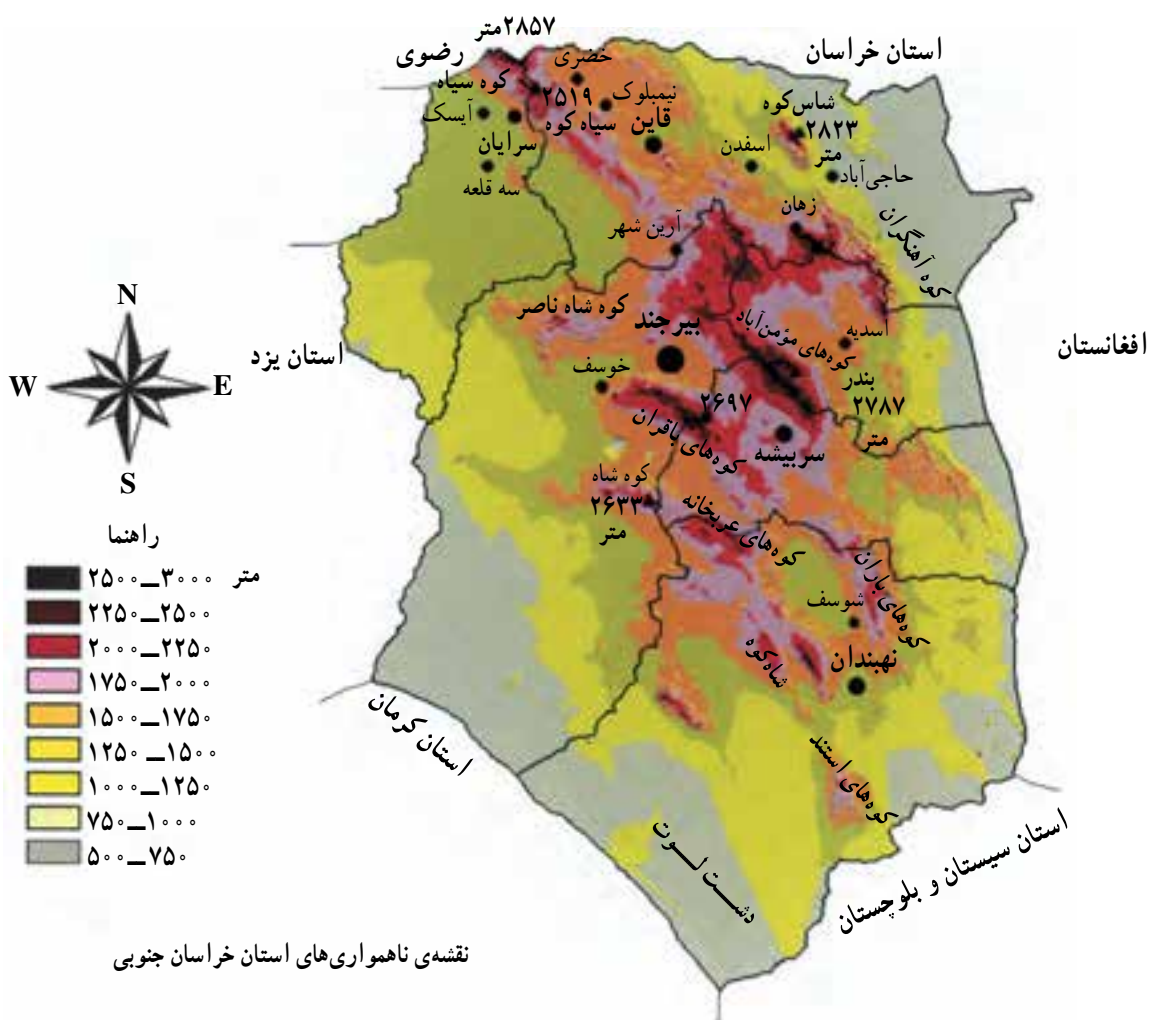
ویژگی‌های اقتصادی — قریب $\frac{۲}{۳}$ جمعیت استان مرکزی در بخش کشاورزی فعالیت دارند و در حدود $\frac{۱}{۵}$ اراضی استان را اراضی زیر کشت تشکیل می‌دهند. مهم‌ترین محصولات تولیدی استان مرکزی غلات، صیفی‌جات، چغندر قند، تنباکو و میوه‌جات

است. در اراک غلات و انگور، در ساوه انار و طالبی بیشترین سهم را در تولید محصولات استان دارند. در سالهای اخیر رشد زیادی در صنایع این استان صورت گرفته است. بیشترین تمرکز صنایع در اراک است. مهمترین کارخانههای استان عبارتند از: ماشینسازی اراک، آلومینیمسازی اراک، کارخانهی واگنسازی اراک و کارخانه لاستیکسازی ساوه. در بیشترین شهرهای استان صنایع دستی نیز رایج است که از مهمترین آن قالیبافی است. علاوه بر قالیبافی، گلیم و جاجیمبافی و گیوهچینی و سرامیکسازی از صنایع دستی دیگر استان محسوب میشود.

۳- استان خراسان جنوبی

موقعیت و وسعت - استان خراسان جنوبی با وسعتی حدود ۸۲۸۶۴ کیلومترمربع در شرق ایران و در حاشیهی شمال شرقی دشت لوت واقع شده است؛ که از شرق با کشور افغانستان و از شمال با استان خراسان رضوی، از جنوب با استانهای سیستان و بلوچستان و کرمان و از غرب با استانهای کرمان و یزد هم مرز است.

ویژگی های طبیعی — استان به دو بخش سرزمین های کوهستانی و هموار تقسیم می شود. ارتفاعات استان خراسان جنوبی از شمال تا جنوب و در جهت شمال غرب — جنوب شرق در سطحی نسبتاً وسیع تا مرز افغانستان و شمال دشت سیستان گسترده شده است. از مهم ترین ویژگی های ارتفاعات این منطقه وجود گسل های فراوان است که زلزله های متناوبی را ایجاد می کند. از جمله ی این گسل ها می توان به دشت بیاض، سرایان، بیرجند، نهبندان و محمدآباد اشاره کرد.

ارتفاعات استان خراسان جنوبی به سه بخش کوه های شمالی شامل ارتفاعات قاینات و سرایان، کوه های مرکزی شامل باقران، مؤمن آباد و کوه شاه ناصر و کوه های جنوبی شامل باران، استند و کوه سرخ تقسیم می شود.

بخش دیگری از وسعت استان خراسان جنوبی را سرزمین های هموار تشکیل می دهد. به سبب مسطح بودن زمین، شرایط مناسب کشاورزی و وجود راه های ارتباطی جمعیت زیادی در آن جا زندگی می کنند.

آب و هوای استان تحت تأثیر توده های هوایی سرد قطبی، مرطوب غربی و جنوب غربی، موسمی، گرم و خشک و بادهای ۱۲۰ روزه ی سیستان قرار دارد.

ویژگی های انسانی — استان خراسان جنوبی با موقعیت ویژه ی جغرافیایی خود از قدیمی ترین دوران حیات بشری بستر فعالیت های مختلف انسانی بوده است. دومین پناهگاه سنگی ایران از نظر قدمت غار فونیک در قاینات است که به دوره ی پارینه سنگی با قدمتی بیش از ۵۰ تا ۶۰ هزار سال تعلق دارد.

سابقه ی تاریخی سکونت در این استان زیاد است اما به دلایل مختلف، شهرنشینی هنوز در آن گسترش فراوان نیافته است. جمعیت استان براساس سرشماری ۱۳۸۵، ۵۵۸/۰۳۸ نفر است. از سال ۱۳۴۵ به بعد جمعیت استان افزایش یافته است. این افزایش جمعیت به عواملی چون زاد و ولد، کاهش مرگ و میر و مهاجرت از مناطق دیگر بستگی داشته است.

خراسان جنوبی دارای ۶ شهرستان است که بیرجند مرکز آن است. بیرجند، درمیان، سرایان، قاینات، نهبندان و سریشه از شهرستان های این استان اند.

ارگ کلاه فرنگی یادگاری از دوره ی
زندیه (بیرجند).

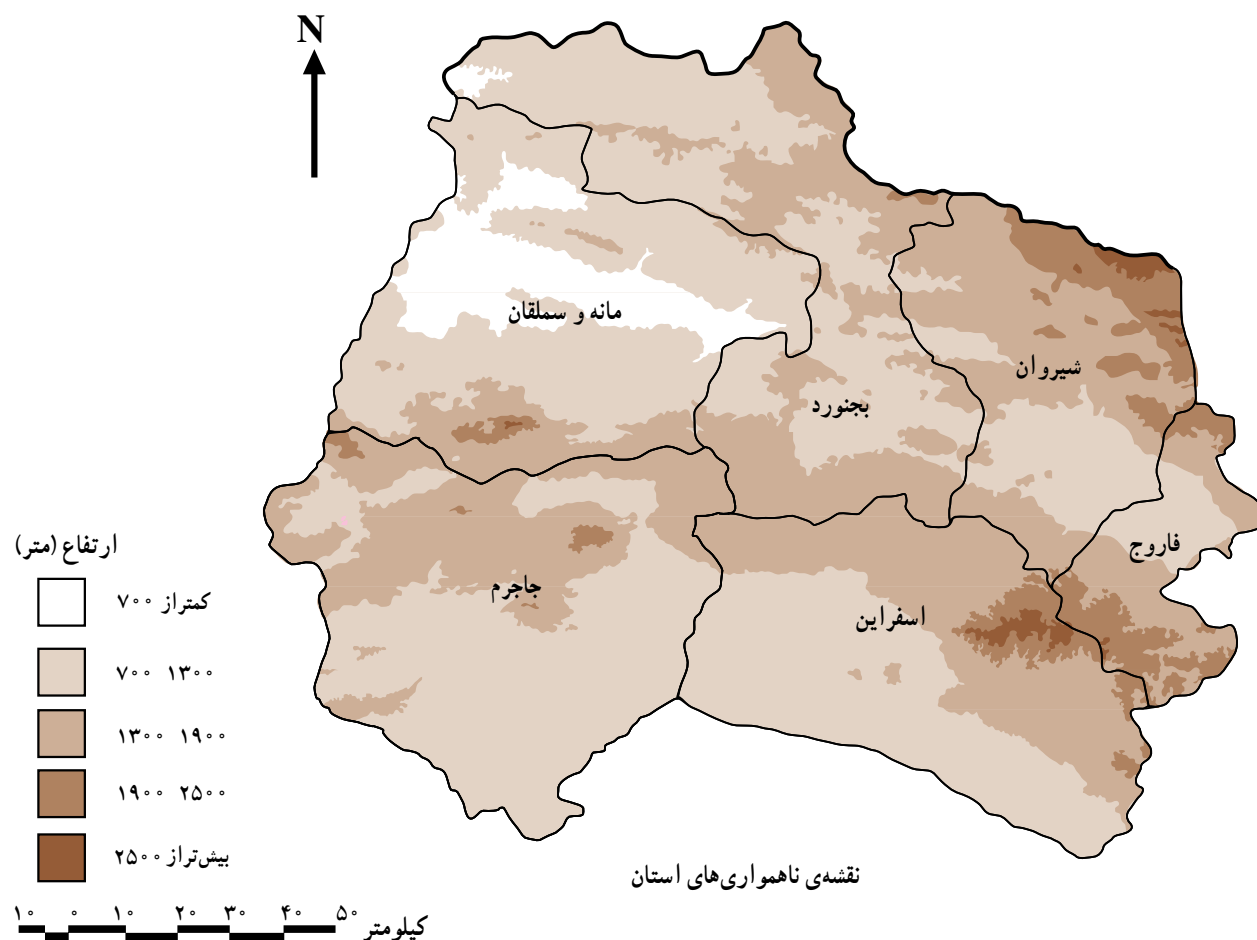

ویژگی‌های اقتصادی — بیش‌تر ساکنان استان در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات اشتغال دارند. ۳۸ درصد شاغلان در بخش کشاورزی، ۲۲ درصد در بخش صنعت و ۳۷ درصد در بخش خدمات اشتغال دارند. در این استان معادن فراوانی وجود دارد. این استان، به علت عدم سرمایه‌گذاری صنایع رشد فراوان نداشته است. مهم‌ترین صنایع استان شامل غذایی، کانی‌های غیرفلزی، شیمیایی، نساجی، فلزی و الکترونیک بوده است. صنایع دستی مانند فرش‌بافی، پارچه‌بافی، ...، کشاورزی (از جمله کشت زعفران) و دامپروری از مشاغل دیگر استان خراسان جنوبی است.

آثار فراوان باستانی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی و تنوع آب و هوا و چشم‌اندازهای طبیعی بسیار زیبا از جاذبه‌های مهم گردشگری این استان است.

۴- استان خراسان شمالی

موقعیت جغرافیایی و وسعت — استان خراسان شمالی با $۲۸۳۷۴/۳$ کیلومترمربع از سمت شمال با جمهوری ترکمنستان از جنوب و مشرق به استان خراسان رضوی و از مغرب به استان گلستان و از جنوب غربی به استان سمنان محدود می‌شود.

ویژگی های طبیعی — این استان از نظر ناهمواری ها به دو بخش کوهستانی و نواحی پست و هموار تقسیم می شود. مرتفع ترین نقطه ی آن قله ی شاه جهان با ۳۰۵۱ متر است و پایین ترین نقطه ی آن روستای تازه یاب در حاشیه ی رود اترک است که ۴۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. در قسمت شمالی استان کوه های کپه داغ قرار دارند. کوه های کپه داغ از نظر تحولات زمین شناسی شباهت زیادی به زاگرس دارند. مهم ترین ویژگی کوه های کپه داغ عبارت اند از: جهت شمال غربی — جنوب شرقی، وجود فرسایش آبی، وجود گسل های متعدد، نامتقارن بودن چین ها و اشکال آهکی.

آلاداغ توده ای کوهستانی با جهت غربی — شرقی است که امتداد آن در اطراف جاجرم به وسیله ی کوه های کم ارتفاع به شاه کوه البرز می رسد. از ویژگی های آن وجود فرسایش آبی وجود گسل های متعدد و مخروط افکنه های فراوان، چین های موازی و اشکال آهکی از ویژگی های آن است. سرزمین های هموار استان نیز به دو دسته ی کلی دشت ها و مخروط افکنه ها تقسیم می شود. دشت های تکتونیک مانند دشت بجنورد و دشت های آبرفتی مانند سملقان در اثر فعالیت های مختلف زمین ساختی و آب های جاری ایجاد شده اند. مخروط افکنه های استان بیش تر در دامنه های جنوبی آلاداغ ایجاد شده اند.

ویژگی های انسانی و اقتصادی — این استان از دوران میان سنگی به سبب وجود ویژگی های طبیعی مناسب محل سکونت اقوام مختلف بوده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری این استان دارای ۶ شهرستان است. و طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت استان ۸۰۸/۳۳۹ نفر است. اسفراین، بجنورد، جاجرم، شیروان، فاروج و مانه و سملقان، شهرستان های این استان اند. استان خراسان شمالی دارای دو نوع سکونت گاه شهری و روستایی است. علاوه بر آن زندگی عشایری نیز در آن رونق دارد. هرم سنی جمعیت استان دارای قاعده ای پهن و گسترده است و تراکم جمعیت آن ۲۶/۴ نفر در کیلومتر مربع است. بیش ترین تراکم جمعیتی در شهرستان بجنورد با ۴۲/۶ نفر در کیلومتر مربع و کمترین تراکم در شهرستان جاجرم با ۹/۲ نفر در کیلومتر مربع است. از مهم ترین محصولات زراعی استان می توان به گندم، جو، پنبه، چغندر قند، برنج و دانه های روغنی و ذرت اشاره کرد. از عمده ترین محصولات باغی استان نیز می توان انواع انگور، سیب درختی، گیلاس، گردو و بادام را نام برد. هم چنین به جهت ویژگی های طبیعی مناسب از جمله مراتع نسبتاً خوب، زمینه ی مناسبی برای دامداری در این استان فراهم شده است. مرغداری، زنبورداری، پرورش کرم ابریشم از مهم ترین فعالیت های اقتصادی استان است.

هم چنین بخش عمده ای از ساکنان این استان در بخش صنایع دستی و صنایع ماشینی فعالیت دارند.

کارخانه پتروشیمی بجنورد

در حال حاضر در این استان ۴۴ معدن قابل بهره‌برداری با ۱۵ نوع ماده‌ی معدنی وجود دارد. کارخانه‌ی ریخته‌گری اسفراین، قند شیروان، پتروشیمی و سیمان بجنورد از مهم‌ترین کارخانه‌های استان محسوب می‌شوند. استان خراسان شمالی از نظر گردشگری جاذبه‌های زیادی دارد. وجود قوم‌های مختلف، تمدن کهن، جنگل‌ها و مناطق حفاظت شده، چشم‌اندازهای کم‌نظیر و دیدنی طبیعی مانند دره‌های سرسبز و رودهای پرآب، آبشارهای فراوان و غارهای زیبا از جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی این استان است.

۵- استان خراسان رضوی

موقعیت جغرافیایی و وسعت — استان خراسان رضوی در شمال شرقی ایران واقع شده و با حدود ۱۲۷/۷۳۵ کیلومتر مربع ۷/۷ درصد مساحت کشور ایران را شامل می‌شود (چهارمین استان وسیع کشور). از شمال با کشور ترکمنستان ۵۳۱/۶ کیلومتر و با کشور افغانستان ۳۰۲ کیلومتر مرز مشترک دارد.

ویژگی‌های طبیعی — استان به دو بخش نواحی کوهستانی و سرزمین‌های هموار تقسیم می‌شود. نواحی کوهستانی در بخش‌های شمالی شامل رشته کوه‌های کپه‌داغ، هزار مسجد، کوه‌های بینالود و آلا‌داغ است. کوه‌های هزار مسجد با حدود ۳۰۴۰ متر ارتفاع و جهت شمال غربی — جنوب شرقی امتداد یافته‌اند. این کوه‌ها شباهت زیادی به زاگرس دارند و در یک حوضه رسوبی با گسل‌های عمیق شکل گرفته‌اند رشته کوه بینالود در امتداد البرز شرقی قرار گرفته که بر اثر آخرین فعالیت‌های کوه‌زایی به وجود آمده است و بلندترین قله‌ی آن بام خراسان بیش از ۳۱۵۰ متر ارتفاع دارد.

ناهمواری‌های بخش جنوبی استان شامل کوه سرخ، سیاه کوه و سرزمین‌های هموار است که ادامه‌ی کوه‌های ایران مرکزی است. بیش‌تر دشت‌ها و سرزمین‌های هموار خراسان رضوی در اثر فرسایش شکل گرفته‌اند. دشت مشهد به طول تقریبی ۱۴۰ و عرض ۲۰ کیلومتر وسیع‌ترین دشت خراسان رضوی است. نهشته‌های رسوبی پایکوهی در آن باعث به وجود آمدن مخروط افکنه‌های حاصل خیزی شده که در کشاورزی استان نقش مهمی دارند. تفاوت توان‌های محیطی سبب شده که بخش‌های شمالی آن برای کشت غلات و درختان میوه و بخش جنوبی آن برای محصولات مانند زعفران، انار و پسته مناسب‌تر باشد.

ویژگی‌های انسانی — براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵، استان خراسان رضوی ۵/۶۱۵/۰۰۱ نفر جمعیت دارد که از استان‌های پرجمعیت کشور محسوب می‌شود. رشد طبیعی، افزایش موالید و مهاجرت از عوامل مؤثر در افزایش جمعیت استان‌اند. در سال‌های اخیر به دلایل مختلف، جمعیت شهری رشد زیادی داشته و از درصد جمعیت روستایی کاسته شده است. این استان دارای ۲۰ شهرستان شامل مشهد، نیشابور، سبزوار، سرخس، درگز، قوچان، چناران، کلات، تربت‌جام، فریمان، تایباد، تربت‌حیدریه، کاشمر، بردسکن، خلیل‌آباد، رشتخوار، مه‌ولات، خواف و گناباد است. همه ساله تعداد زیادی از زائران ایرانی و خارجی از کشورهای مسلمان به انگیزه‌ی زیارت بارگاه امام رضا (ع) به این استان مسافرت می‌کنند.

ویژگی‌های اقتصادی — این استان دارای استعدادی فراوان در کشاورزی و صنایع و معادن است که با برنامه‌ریزی درست می‌توان از آن‌ها استفاده کرد. مهم‌ترین منبع استان گاز منطقه‌ی سرخس است. صنایع غذایی، شیمیایی و نساجی در این استان

نمایی از بارگاه مطهر امام رضا(ع)

اهمیت زیادی دارند و صدها کارخانه‌ی کوچک و بزرگ را شامل می‌شوند. از مهم‌ترین منابع استان می‌توان به سنگ آهن خواف، سنگ‌های ساختمانی و خاک نسوز بجستان و گناباد، کائولن در کاشمر اشاره کرد. به دلیل وجود بارگاه مطهر امام رضا (علیه‌السلام) در شهر مشهد مقدس، این استان قطب زیارتی و مذهبی ایران است. علاوه بر این عوامل دیگری چون گستردگی و تنوع آب و هوایی، وجود رشته کوه‌های بلند، آبشارهای کم‌نظیر، چشمه‌های آب سرد و گرم، پارک ملی و مناطق حفاظت شده‌ی طبیعی، غارها و بیابان‌ها در جلب و جذب جهان‌گردان نقش چشم‌گیری دارند.

۶- استان اصفهان

موقعیت و وسعت - استان اصفهان منطقه‌ی وسیعی به مساحتی حدود ۱۰۴۶۵۰ کیلومتر مربع است که در میان دامنه‌های شرقی زاگرس و کوه‌های مرکزی ایران واقع شده است. این استان از شمال به استان‌های مرکزی، قم و سمنان، از جنوب به استان فارس، از مشرق به استان‌های یزد و خراسان و از مغرب به استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد محدود است.

ویژگی‌های طبیعی - استان اصفهان از نواحی کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل شده است. نواحی کوهستانی آن در قسمت شمال شرقی، مشرق و مغرب واقع شده و قسمت جلگه‌ای آن که از حاصل خیزترین جلگه‌های فلات مرکزی ایران محسوب می‌شود، بین نواحی کوهستانی احاطه شده است. این جلگه در کواترنری در نتیجه فعالیت رسوب‌گذاری رودخانه زاینده‌رود به وجود آمده و با شیب ملایمی به باتلاق گاوخونی در جنوب شرقی اصفهان منتهی می‌شود. جلگه، مذکور که توسط زاینده‌رود و شعبات کوچک آن مشروب می‌شود، از آبادترین و پرجمعیت‌ترین مناطق داخلی ایران محسوب می‌شود.

آب و هوای استان اصفهان از نوع آب و هوای بیابانی است. رشته کوه‌های زاگرس در قسمت غربی مانع نفوذ رطوبت به داخل اصفهان می‌شوند و از طرفی قرار گرفتن اصفهان در مجاورت کویر، هوای این منطقه را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. مقدار بارندگی متوسط سالانه‌ی اصفهان در طول ۱۵ سال ۱۰۵ میلی‌متر اندازه‌گیری شده که با توجه به مقدار بارندگی سایر نقاط کشور، اصفهان را می‌توان یکی از کم‌باران‌ترین نقاط ایران دانست. تغییرات مقدار بارندگی آن در سال‌های مختلف فوق‌العاده زیاد است؛ به‌طوری که حداقل آن ۳۹/۷ میلی‌متر و حداکثر^۲ ۳۲۵ میلی‌متر اندازه‌گیری شده است.

ویژگی‌های انسانی - جمعیت استان اصفهان براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، ۴/۵۹۹/۱۷۲ نفر بوده است. این استان دارای ۱۹ شهرستان و مرکز آن شهر قدیمی اصفهان است. شهرهای دیگر استان عبارت‌اند از: اردستان، فریدن، شهرضا، کاشان، گلپایگان، خمینی‌شهر، فلاورجان، ناین، نجف‌آباد، نطنز، خوانسار، فریدون‌شهر، لنجان، سمیرم، مبارکه، برخوار، میمه، آران و بیدگل، تیران و کرون.

اصفهان از شهرهای قدیمی ایران است که در کتب قدیمی به نام کاویان و بعدها به نام جی خوانده شده و تا ابتدای ظهور اسلام

۱. از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۴

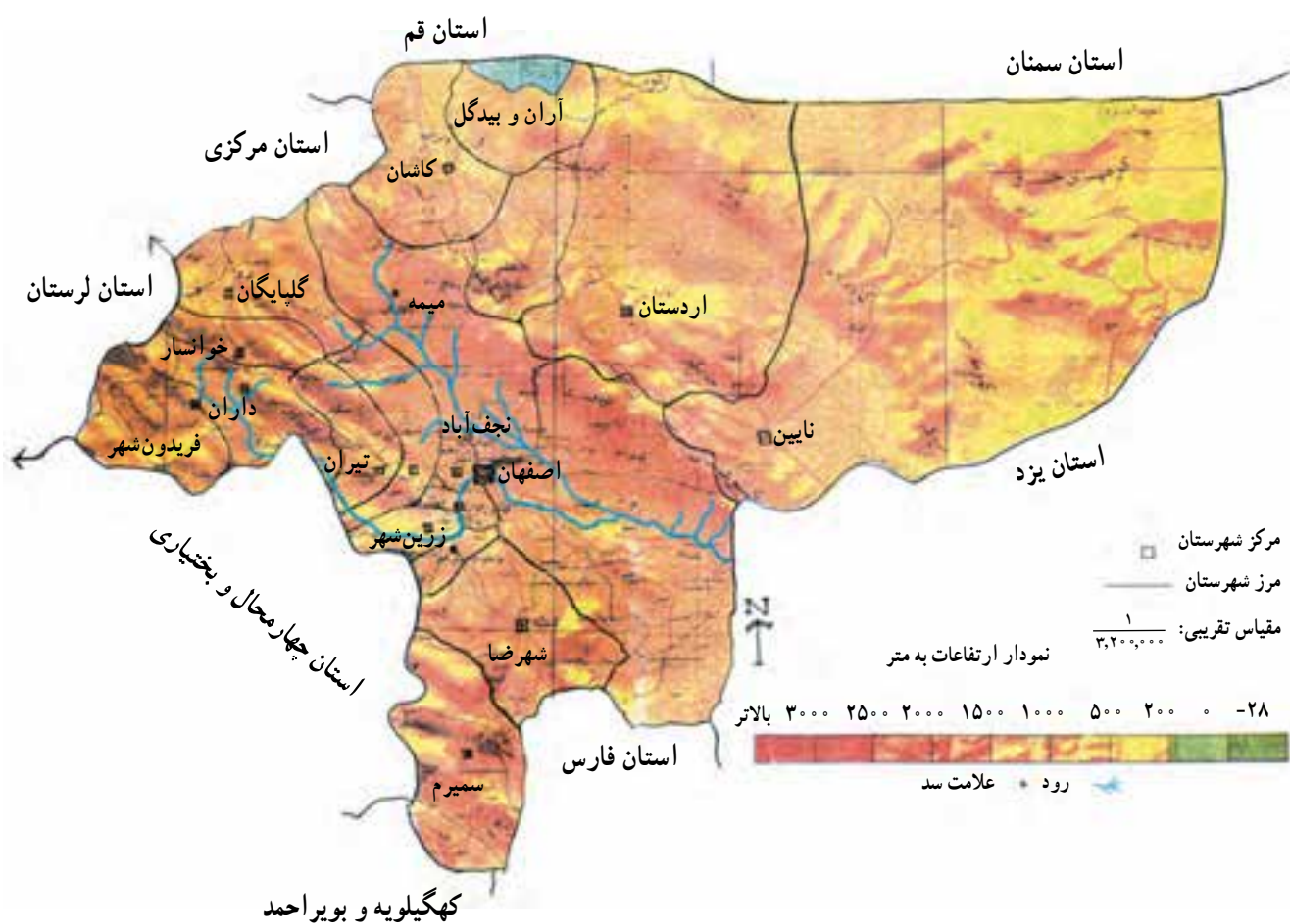
۲. ۱۳۳۹

۳. ۱۳۳۳

به همین نام معروف بوده است. این شهر در زمان خلافت عمر به سال ۲۱ هجری به تصرف اعراب درآمد و مدت سیصدسال از طرف خلفا، حکامی در آنجا حکومت می کردند. اهمیت این شهر در صدر اسلام به قدری بود که حجاج به یکی از حکمرانان این شهر گفت: «تو را فرمانروایی شهری دادم که سنگش سُرْمه و مگش زنبور عسل و علفش زعفران باشد». شاه عباس صفوی در سال ۱۰۰۷ هجری اصفهان را به پایتختی انتخاب کرد. در زمان صفویه وسعت و آبادی و زیبایی اصفهان به اوج ترقی رسید. خیابان های وسیع، میدان، مساجد، مدارس و کاخ های باشکوهی ساخته شد و جمعیت آن به یک میلیون نفر رسید. در این شهر آثار تاریخی زیادی وجود دارد که اهم آن ها عبارت اند از: عالی قاپو، چهل ستون، چهارباغ، میدان امام (نقش جهان)، منارجنبان، مسجد جامع، مسجد شیخ لطف الله و مسجد امام.

ویژگی های اقتصادی — با آن که استان اصفهان در سال های اخیر به سوی صنایع و خدمات گرایش پیدا کرده ولی کشاورزی در این استان از اهمیت خاصی برخوردار است. زاینده رود مهم ترین عامل تعیین کننده از جهت کشاورزی در استان اصفهان است که علاوه بر آبیاری مزارع و کشتزارها رسوباتی که به وسیله سیلاب های آن به مزارع منتقل می شود، تأثیر قابل توجهی در تقویت

نقشه ی استان از نظر شهری و انطباق آن با عوامل ناهمواری

خاک مزارع دارد. در مناطقی که از قلمرو آبیاری زاینده رود دورند، از چاه‌های عمیق و قنوات جهت کشاورزی استفاده می‌کنند. نوع محصول در شهرهای این استان براساس تنوع آب و هوا، میزان آب‌های سطحی و زیرزمینی متفاوت است. به غیر از گندم که در همه‌ی شهرهای استان کشت می‌شود، پنبه در کاشان، برنج در لنجان، سیب‌زمینی در فریدن و سیب‌درختی در سمیرم به‌دست می‌آید. در ناحیه‌ی خور و بیابانک در شمال‌شرقی استان که دارای آب و هوای گرم و خشک است، نخلستان‌های زیادی دیده می‌شود.

استان اصفهان در سال‌های اخیر در زمینه‌ی صنایع پیشرفت چشمگیری کرده است که از مهم‌ترین این صنایع کارخانه‌ی ذوب‌آهن اصفهان و صنایع فولاد مبارکه را می‌توان نام برد.

صنایع دستی اصفهان شهرت جهانی دارد و از قدیم‌الایام هنرمندان اصفهانی رونق خاصی به این صنایع داده‌اند و از این نظر در میان شهرهای دیگر ایران مقام نخست را داراست. صنایع دستی و هنری اصفهان عبارت‌اند از: خاتم‌سازی، میناکاری، مینیاتورسازی، منبت‌کاری، پوستین‌دوزی، قالی‌بافی، نقره‌کاری، سرامیک‌سازی و....

مسجد امام (اصفهان)

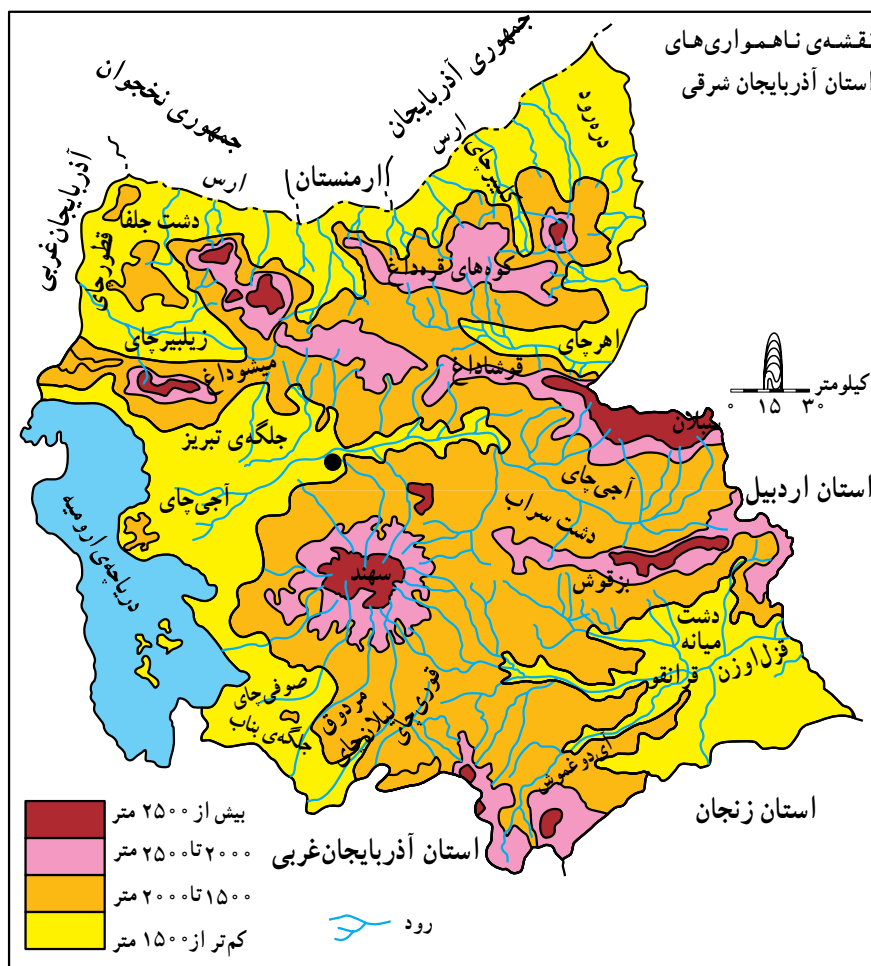
کنترل آلودگی‌های زیست‌محیطی از ویژگی‌های کارخانه‌ی فولاد مبارکه است.

۷- استان آذربایجان شرقی

موقعیت و وسعت - استان آذربایجان شرقی در شمال غربی ایران قرار گرفته و حدود ۶۷۱۰۲ کیلومترمربع مساحت دارد. این استان از طرف شمال با جمهوری آذربایجان و ارمنستان (دره رود ارس)، از مشرق با استان اردبیل، از جنوب با استان‌های زنجان و آذربایجان غربی و از مغرب به آذربایجان غربی محدود است.

ویژگی‌های طبیعی - آذربایجان^۱ از نظر طبیعی قسمتی از فلات بزرگ ارمنستان است که هم‌اکنون بین کشورهای ایران، ترکیه و جمهوری آذربایجان و ارمنستان تقسیم شده است. آذربایجان ایران که از فلات مرتفعی تشکیل شده، ارتفاعات عمده‌ی آن را آتشفشان‌های خاموش سهند و سبلان و کوه‌های ارسباران و قافلان کوه تشکیل می‌دهد. پست‌ترین نقطه‌ی آن دریاچه ارومیه است که ۱۲۷۵ متر از سطح دریاهای آزاد ارتفاع دارد. این دریاچه علاوه بر این که آب‌های کوه‌های اطراف را دریافت می‌کند، در

۱. در این بخش ویژگی‌های طبیعی آذربایجان شرقی و غربی و اردبیل توأماً بررسی شده است.

کف آن چشمه‌های متعددی می‌جوشد که مقداری از آب دریاچه را تأمین می‌کند. مهم‌ترین واردات دریاچه از تلخه‌رود، سیمینه‌رود، زرینه‌رود، صافی رود و رود مهاباد است.

آب و هوای آذربایجان در شمال و مشرق سرد، در مغرب و مرکز معتدل و در جنوب دریاچه گرم و مرطوب است. باران سالیانه‌ی آن در کل استان حدود ۳۵۰ میلی‌متر است و نزولات جوئی در زمستان بیش‌تر به‌صورت برف می‌بارد.

ویژگی‌های انسانی — براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت استان آذربایجان شرقی حدود ۳/۵۹۸/۹۱۶ نفر بوده است. استان آذربایجان شرقی دارای ۱۹ شهرستان و مرکز آن تبریز است. شهرهای دیگر این استان عبارت‌اند از: مراغه، میانه، مرند، اهر، سراب، خلخال، مشکین‌شهر، هشت‌رود، هریس، کلبر، بستان‌آباد، بُناب، بيله‌سوار، پارس‌آباد، شبستر، هشت‌رود، جلفا، ملکان، اسکو و آذرشهر.

نمایی از قله‌ی آتش‌فشان سهند

تبریز در جلگه‌ی مرتفعی در شمال شرقی دریاچه‌ی ارومیه و در ۵۰ کیلومتری شمال قله‌ی سهند واقع شده است. این شهر از شهرهای قدیمی ایران و نام آن داوریز بوده که از کثرت استعمال به تبریز تبدیل شده است. بنای این شهر را در روایت‌های نادرستی به زبیده خاتون زن هارون الرشید نسبت می‌دهند. تبریز چندین بار در اثر زلزله ویران شده و تلفات چهار زمین لرزه‌ی آن بیش از ۲۰۰ هزار نفر بوده است. تبریز مکرر مورد هجوم مغول‌ها، عثمانی‌ها، روس‌ها و... قرار گرفته و تلفات و خرابی‌های زیاد بر آن وارد شده است. این شهر هم‌اکنون یکی از مهم‌ترین شهرهای ایران است.

ویژگی‌های اقتصادی — استان آذربایجان شرقی یکی از مراکز مهم کشاورزی کشور به‌ویژه کشت غلات است. این استان از دیرباز یکی از مناطق غله‌خیز ایران بوده و هم‌اکنون از نظر سطح کشت گندم بعد از استان خراسان مقام دوم را داراست. کشت جو، برنج، نباتات علوفه‌ای، پنبه، چغندر قند، سیب‌زمینی و پیاز و باغداری در آذربایجان شرقی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

در زمینه‌ی صنایع باید گفت که هم‌اکنون حدود $\frac{1}{3}$ جمعیت استان در بخش صنعت مشغول فعالیت‌اند و صنایع استان در سال‌های اخیر پیشرفت‌های زیادی کرده است.

کارخانه تراکتورسازی تبریز

چشم اندازی از تبریز

صنایع بزرگ استان بیش تر در شهر تبریز متمرکز است و مهم ترین آن ها صنایع ماشین سازی تبریز، تراکتورسازی، پالایشگاه، شرکت سهامی سیمان صوفیان و نیروگاه حرارتی بزرگ تبریز است. صنایع دستی استان نیز از رونق زیادی برخوردار است که مهم ترین آن قالی بافی است. در این صنعت هزاران نفر مشغول کارند و قالی یکی از صادرات مهم استان است.

۸- استان خوزستان

موقعیت و وسعت — استان خوزستان در منتهی‌الیه خلیج فارس و در جنوب غربی ایران با مساحتی حدود ۶۷۲۸۲ کیلومتر مربع قرار دارد. این استان از شمال به استان لرستان، از شمال شرقی به استان چهارمحال و بختیاری، از مشرق به استان‌های چهارمحال و کهگیلویه، از جنوب شرقی به بوشهر، از شمال غربی به استان ایلام، از مغرب به کشور عراق و از جنوب به سواحل خلیج فارس محدود می‌شود.

ویژگی‌های طبیعی — استان خوزستان از دو قسمت کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل شده است که قسمت کوهستانی در شمال و مشرق استان واقع شده و جزء بخش جنوبی زاگرس است ولی قسمت جلگه‌ای این استان که در جنوب و مغرب خوزستان قرار دارد، از وسعت بیش‌تری برخوردار است و از آبرفت‌های رودهای کارون، کرخه و جراحی تشکیل شده است. جلگه‌ی خوزستان با شیب ملایمی تا سواحل خلیج فارس امتداد می‌یابد.

آب و هوای استان خوزستان در مناطق کوهستانی و مرتفع دارای تابستان‌های معتدل و زمستان‌های سرد است و در نواحی پست و جلگه‌ای دارای تابستان‌های گرم و زمستان‌های معتدل است. در این ناحیه زمستان‌ها کوتاه و معتدل و تابستان‌ها طولانی و گرم است. حداکثر مطلق درجه حرارت در این استان ۴۹/۸ و حداقل مطلق ۳/۴ بوده^۱ است.

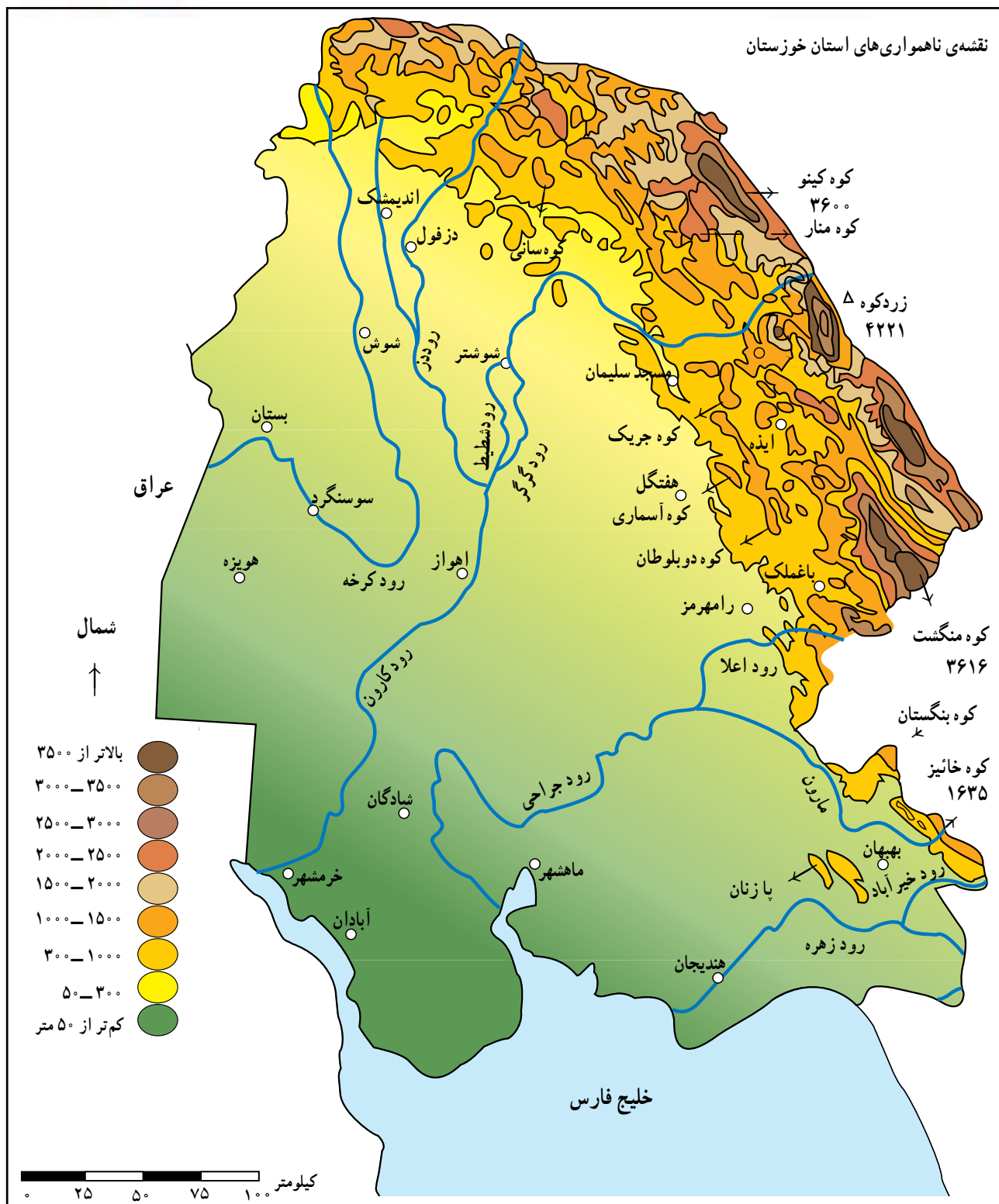
میزان بارندگی در این استان بسیار کم و در شهر اهواز ۲۸۶ میلی‌متر است و روزهای بارانی آن در سال گاهی از ۴ تا ۵ روز تجاوز نمی‌کند.

ویژگی‌های انسانی — استان خوزستان یکی از مهم‌ترین استان‌های ایران است که جمعیت آن در سال ۱۳۸۵، ۴/۲۴۴/۰۲۲ نفر بوده است. بیش‌ترین جمعیت در قسمت جلگه‌ای استان سکنی گزیده‌اند. عوامل مهم جذب جمعیت در این استان یکی جلگه‌ای بودن استان و بهره‌برداری از زمین جهت کشاورزی و دیگری وجود منابع عظیم نفت است که عده‌ی زیادی را در آنجا مشغول به کار کرده است.

استان خوزستان دارای ۲۰ شهرستان است که مرکز آن شهر اهواز است. شهرستان‌های دیگر استان عبارت‌اند از: آبادان، خرمشهر، شادگان، دزفول، مسجد سلیمان، بهبهان، بندر ماهشهر، شوشتر، ایذه، رامهرمز، باغ‌ملک، دشت آزادگان، شوش، اندیمشک، بندر امام خمینی، هندیجان، لالی، گتوند، رامشیر و امیدیه.

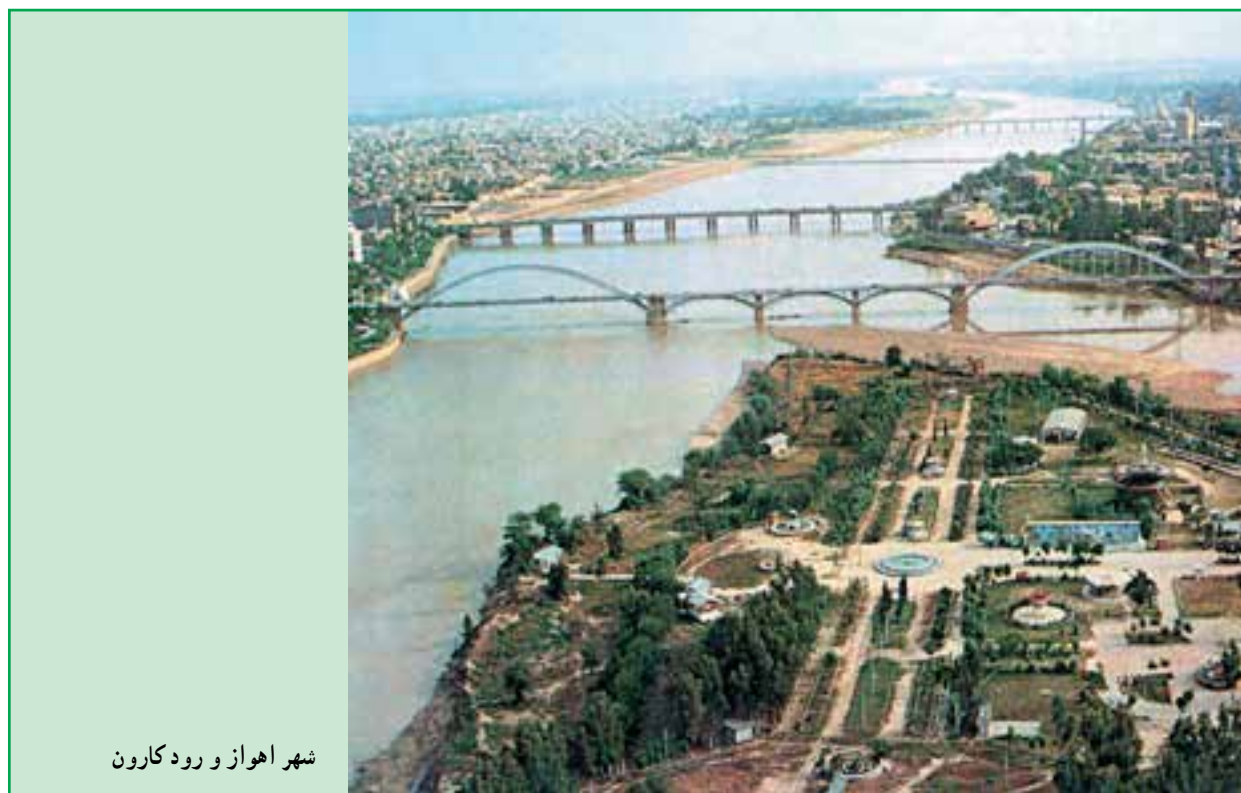
شهرستان اهواز در ارتفاع ۱۹ متری از سطح دریا در دشت همواری قرار گرفته و از قدیمی‌ترین شهرهای ایران است. این شهر در زمان هخامنشیان نیز وجود داشته است. رود کارون شهر اهواز را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند و بافت شهری اهواز با کارون در ارتباط است.

خرمشهر یکی دیگر از شهرهای استان و یکی از بنادر مهم کشور است. این شهر در منتهی‌الیه جنوب غربی جلگه‌ی خوزستان و در محل برخورد رود کارون و اروندرود قرار دارد. سابقاً خرمشهر قریه‌ی کوچکی بیش نبود که به وسیله‌ی عثمانی‌ها ویران شد و بعدها نیز چندین بار به وسیله‌ی طغیان آب خراب شده است. خرمشهر تا قبل از جنگ تحمیلی از آبادترین و بزرگ‌ترین بنادر ایران در خلیج فارس محسوب می‌شد و به مناسبت موقعیت جغرافیایی، تجاری و ارتباطی، اهمیت خاصی داشت و بیش‌تر بازرگانی خارجی

ایران از این بندر صورت می‌گرفت ولی ارتش متجاوز بعث عراق در اوایل جنگ به این شهر یورش برد و بعد از مقاومت‌های دلیرانه‌ای که چند صد جوان رزمنده برای ۳۵ روز از خود نشان دادند، شهر به دست مزدوران عراقی افتاد و این مزدوران تمام شهر را ویران کردند. رزمندگان اسلام سرانجام در سوم خرداد ۶۱ در عملیات بیت‌المقدس آن چنان یورشی بر سربازان بعثی بردند که بیش از ۱۴۰۰۰ نفر از آن‌ها اسیر و خرمشهر آزاد شد.

شهر اهواز و رود کارون

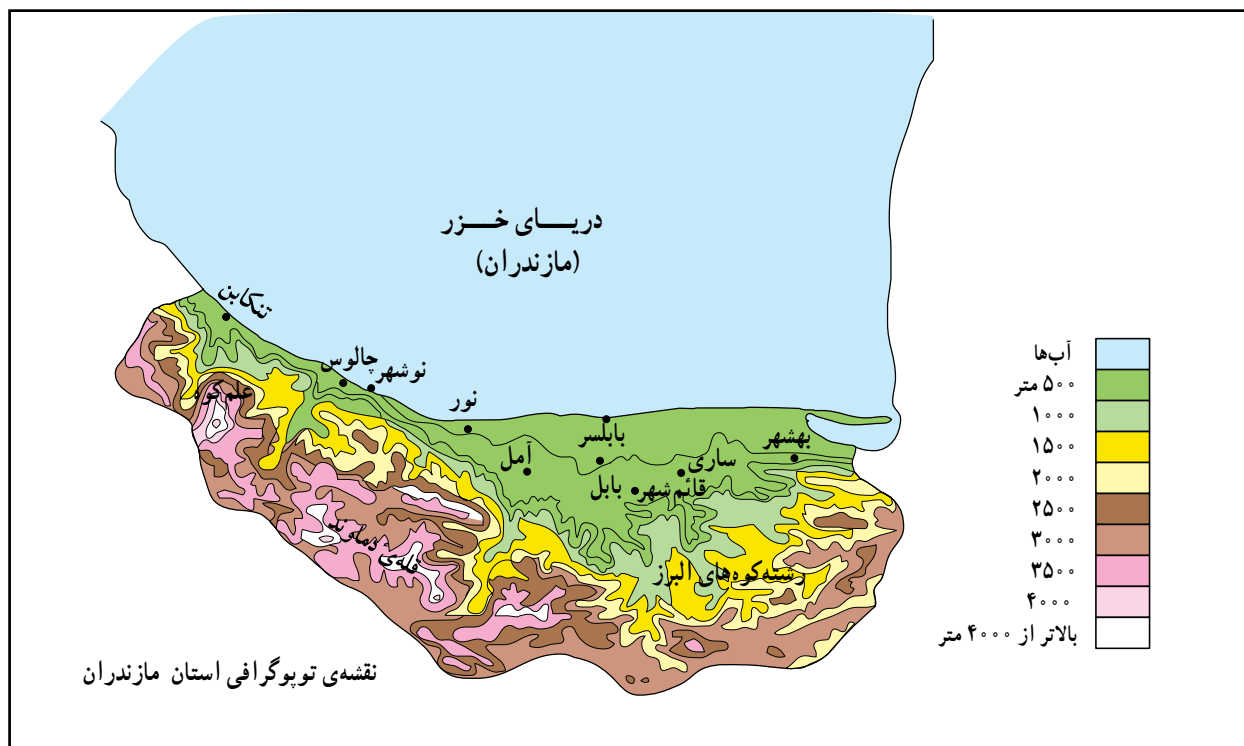
ویژگی‌های اقتصادی — با آن که روزهای بارانی سال در استان خوزستان کم است اما به دلیل جریان یافتن رودهای کرخه، کارون، دز و غیره در این استان، خوزستان از نظر کشاورزی اهمیت خاصی دارد. رود کارون از وسط جلگه‌ی خوزستان می‌گذرد و در شمال این جلگه منطقه‌ی مهم کشاورزی را به وجود می‌آورد. بر روی رودهای خوزستان سدهایی جهت احیای کشاورزی و آبادی دشت خوزستان زده شده است که مهم‌ترین آن‌ها سد کارون و سد دز است. مهم‌ترین محصولات استان، غلات، نیشکر، خرما و مرکبات می‌باشد. بزرگ‌ترین منابع استان خوزستان منابع نفت و گاز است که اهمیت خاصی برای کشور دارد. در کنار منابع نفت و گاز این استان، صنایع مربوط به این منابع نیز احداث شده که مهم‌ترین آن‌ها پالایشگاه‌های نفت و گاز از جمله پالایشگاه آبادان و پالایشگاه گاز بید بلند، مجتمع‌های پتروشیمی و شیمیایی در آبادان و بندر امام خمینی است. از صنایع دیگر استان کارخانه‌های نور و لوله‌سازی اهواز را می‌توان نام برد.

پالایشگاه گاز طبیعی مایع در
بندر ماهشهر

۹- استان مازندران

موقعیت و وسعت - استان مازندران در شمال ایران قرار دارد. در شمال این استان دریای خزر و در جنوب آن استان‌های قزوین، تهران و سمنان، در شرق آن استان گلستان و در غرب آن استان گیلان واقع شده است.

ویژگی های طبیعی — استان مازندران از یک قسمت کوهستانی البرز و یک ناحیه ی جلگه ای ساحلی تشکیل شده است. رشته ی اصلی البرز در جنوب مازندران تشکیل قوس عظیمی را داده و مانع ورود رطوبت دریای خزر به مرکز ایران می شود. رطوبت دریای خزر در دامنه های کوه های البرز موجب بارندگی می شود و بدین جهت دامنه های شمالی کوه های البرز سرسبز و خرم و پوشیده از جنگل های انبوه است و قسمت جلگه ای که اغلب از رسوبات و آبرفت های رودها به وجود آمده بسیار حاصل خیز است. آب و هوای مازندران به طور کلی معتدل و مرطوب و مقدار باران آن کمتر از گیلان است. در طول ساحل جنوبی دریای خزر مقدار باران از مغرب به مشرق کم تر می شود.

ویژگی های انسانی — براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت استان مازندران حدود ۲/۸۹۸/۷۴۲ نفر بوده است. علت زیادی جمعیت این استان به دلیل فراوانی آب و حاصل خیزی زمین های آن است. قسمت های آبرفتی و حاصل خیز که مرکز فعالیت و کشاورزی است، جمعیت بیش تری را به سوی خود جلب کرده ولی به تدریج که از این جلگه ها به طرف کوهپایه ها و دامنه های البرز و به سمت مشرق پیش می رویم، از تراکم جمعیت کاسته می شود.

مازندران در قدیم مسکن قبایل تیپوری ها بوده و به همین جهت آن را تاپورستان یا طبرستان می نامیدند. این استان دارای ۱۶ شهرستان و مرکز آن ساری است. دیگر شهرستان های این استان عبارت اند از: بهشهر، چالوس، نکا، سوادکوه، قائم شهر، آمل، بابل، نور، نوشهر، تنکابن، بابلسر، رامسر، محمودآباد، گلوگاه و جویبار.

ویژگی های اقتصادی — در سواحل دریای خزر، آب و هوای معتدل، بارندگی زیاد و وجود اراضی رسوبی، زمین حاصل خیز و بسیار مستعدی را به وجود آورده که در آن همه ساله مقادیر زیادی برنج، چای، مرکبات، پنبه، غلات و... به دست می آید. علاوه بر کشاورزی در این استان دامداری و ماهیگیری نیز رواج دارد و دام های استان شامل گوسفند، بز و گاو می شوند. در استان مازندران به جهت مجاورت با دریای خزر و نیز داشتن رودهای متعدد، عده ای از اهالی به صید ماهی می پردازند. صنایع استان مازندران با توجه به کشاورزی و جنگل های وسیع در استان بیش تر در این زمینه است. مهم ترین صنایع استان را نساجی، صنایع چوب و صنایع غذایی تشکیل می دهد.

صنایع دستی نیز در استان مازندران دارای سابقه ی زیادی است. قالی بافی، گلیم بافی، حصیربافی و ساختن وسایل چوبی از جمله ی این صنایع اند.

سد مخزنی شهید رجایی — ساری

